

20. Prva i Druga knjiga o Samuelu

Sastav knjige

1Sam 1-7 opisuje Samuela od njegovog tjelesnog (1Sam 1) do duhovnog rođenja (1Sam 3). On je jedna od najvećih osoba u SZ; protagonist je prelaska sa plemenskog društvenog sustava na monarhijski, kojeg je vodio s ekvilibrijem i autoritetom, spasivši Izrael od političkog rasula i religiozne krize. Osim toga, u svojoj osobi skladno ujedinjuje službe suca, svećenika i proroka koje je obnašao i Mojsije. Kao što je Mojsije doprinio da Izrael nakon stanja ropstva dobije novi institucionalni okvir *Gospodinove obitelji*, tako i Samuel pomaže da Izrael postane zajednica koju će obilježiti njezina temeljna institucija – *monarhija*. Poglavlja 4-7, koja opisuju nemile događaje kad su neprijatelji Filistejci čak oteli Kovčeg Saveza, zapravo oslikava socio-političko stanje koje priprema zahtjev za uspostavljanje monarhije; tako će *Gospodinov rat* postati *kraljev rat*.

1Sam 8-15 pripovijeda nastanak monarhije. U ovom dijelu knjige vrijedno je zapaziti postojanje dvostruke tradicije: antimonarhistička (1Sam 8; 10,17-27; 12) te filomonarhistička (1Sam 9,10-16; 11). Unatoč Božjim upozorenjima (1Sam 8), narod inzistira na uspostavi kraljevstva te Šaul biva pomazan i proglašen kraljem (9,1-11). Uskoro prvi kralj gubi inicijativu, sukobljava se sa svojim sinom Jonatanom uz kojeg pristaje narod (1Sam 13-14) da bi potom sagriješio prestupivši odredbu o heremu nakon pobjede nad Amalečanima i bio odbačen (1Sam 15).

1Sam 16 – 2Sam 1 obiluje pitoresknim scenama, različitim likovima a završava tragičnom Šaulovom pogibijom. Ponajprije, Samuel nakon Šaulovog odbačenja tajno pomazuje Davida za novog kralja (1Sam 16,1-13) koji postaje Šaulov svirač i štitonoša (1Sam 16,14-23). Nakon pobjede nad Golijatom (1Sam 17), David postaje generalom i ženi Šaulovu kćer Mikalu (1Sam 18). Slijedeća poglavlja opisuju Šaulovo neprijateljstvo i nastojanje ubiti Davida (1Sam 19-26). On se skriva kod Filistejaca (1Sam 27) a kada oni napadaju Izrael, David odlazi na jug boriti se protiv Amalečana (1Sam 29-30). U borbi s Filistejcima Šaul pogiba skupa sa sinom Jonatanom (1Sam 31-2Sam 1).

2Sam 2-8 opisuje uspon Davida od kralja Jude (2Sam 2-4) do kralja nad cijelim Izraelom (2Sam 5). Nakon što je zauzeo Jeruzalem, tamo utemeljuje svoju rezidenciju i prenosi Kovčeg Saveza (2Sam 6). Nakon Natanovog proroštva o Božjoj naklonosti i trajnosti davidovske dinastije (2Sam 7), David vodi ratove i pokorava susjedne narode (2Sam 8).

2Sam 10-12 opisuju Davidov grijeh preljuba sa Bat-Šebom i ubojstva Urije, njezina muža, te rođenje Salomona. Potom slijedi (2Sam 13-20) prepričavanje nemilih događaja u Davidovoj obitelji (incest Davidovog prvorođenca Amnona i Tamare, bratoubojstvo kad Abšalom ubija Amnona) te Abšalomova pobuna u kojoj i sam pogiba. Slijedeće knjige (1Kr 1-2) donijet će izvještaj o Davidovoj smrti te uspon Salomona na tron i nastaviti pripovijedati dvorsku povijest.

Temeljni naglasci iz poruke

Ustanova monarhije iz temelja mijenja Izraelov društveni profil. Umjesto dosadašnjih horizontalnih veza obitelj – klan – pleme – savez plemena, sada nastaje društvena piramida koja na svom vrhu ima kralja, poput Egipta i Mezopotamije. U Egiptu kralj je bio božanstvo od samog svog rođenja, a u Mezopotamiji posrednik između svijeta bogova i ljudi („sin Božji“ u metaforičkom smislu, a prema narodu *pastir*).

Sa teološkog stanovišta postojale su dva oprečna pogleda na monarhiju. Antimonarhistička (1Sam 8; 10,17-27; 12) struja bila je predvođena samim Samuelom; u temelju nje ležalo je uvjerenje da je jedini vladar u Izraelu Gospodin, a da će kraljevi zloupotrebjavati moć; ona će iznjedriti stajalište da je babilonsko sužanjstvo posljedica moralnog rasula monarhije. Filomonarhistička struja (1Sam 9,10-16; 11) smatra da je sazrelo vrijeme za monarhiju, kasnije će joj se prikloniti i Samuel pomazujući Davida (1Sam 10,1); ona naglašava da je monarhija kao plod Božje inicijative nastala kad je vidio nevolju svoga naroda (1Sam 9,16); smatra svetim pomazanje kralja koji time postaje *mesija* te mu biva komuniciran *duh Gospodnji*, kao negda Mojsiju, Jošui i sucima.

U odnosu na Boga, kralj je Božji pomazanik osposobljen realizirati Božji projekt i stoga postaje *sinom Božjim* i dobiva duha Gospodnjeg koji ga osposobljava za službu. U odnosu na narod kralj je *pastir* koji ga štiti te *u pravu i pravdi* njime upravlja. Svaki davidovski kralj jest *mesija* koji treba ostvarivati mesijansku nadu za posvemašnjim boljitkom i mirom, napose prema najugroženijima. U svjetlu tih zahtjeva bit će prosuđivani pojedini kraljevi (DtrH će pozitivnima od južnih kraljeva smatrati samo Davida, Ezekiju i Jošiju).

Drevni sloj redakcije u 1-2Sam suprotstavlja prvu dvojicu kraljeva. Šaul, iako je dobro počeo, nastavlja loše i čini velike pogreške (žrtvuje umjesto svećenika, ne izvršava zakon herema, želi ubiti nevinog Davida, ubija svećenike u Nobu, ide k vračari) i one, prema kriterijima DtrH, objašnjavaju njegov pad. David je potpuno suprotan primjer. Njegov uspjeh nije plod samo njegovih sposobnosti nego Gospodinovog vodstva (1Sam 16,18; 17,37). Za kralja je predodređen još od mladosti (1Sam 16,18), pogoduje mu Jonatanova abdikacija (1Sam 18,3-4), ima podršku svećenstva u Šilu (1Sam 22,20) i starješina (2Sam 5,3). Postaje prototip idealnog kralja tako da je svaki budući *mesija novi David*.

Kralj David

Prigodom izbora Šaulovog nasljednika, u prvi plan izbija činjenica da ga Samuel traži očima, ali doživljava ispravak: Bog ne gleda kao što gleda čovjek – čovjek gleda na oči, a Gospodin gleda što je u srcu (1Sam 16,7); od toga dana Davida obuze duh Gospodnji (1Sam 16,13). Riječi proroka Natana otkrivaju da je taj izbor bio plod Božje naklonosti (2Sam 7,15) i učinio je Davida slugom (2Sam 7,5.8) u projektu na širem planu povijesti spasenja. On u njoj započinje

novu etapu Izraelove monarhije koja se stavlja uz bok već postojećima u Izraelovom Credu (Stvaranje, patrijarsi, Izlazak, ulazak u Obećanu zemlju).

U susljednim događajima David je prikazan kako u mnogim crtama preuzima Mojsijeve značajke s kojim predstavlja jednog od glavnih likova Izraelove povijesti opisane u Post-2Kr. Kao Mojsije, i on bježi od kralja progonitelja, i on je protagonista saveza (2Sam 7,23,5), i on je vođa naroda; nastavljajući se na ono što je Mojsije već učinio, David će povesti procesiju iz Izl 15,17 na njezino odredište: na Sion, u Jeruzalem nakon što ga osvoji (2Sam 6). On je dovršio ispunjenje obećanja o zemlji Obećanoj patrijarsima. S njim dotadašnja sveta povijest dosiže svoj vrhunac.

Povijest je učiteljica života za onog koji zna čitati u njezinim dubinama. Stoga pisac deuteronomističke povijesti (DtrH), iako iznosi činjenice baštinjene iz predaja, ne kani pisati Davidovu kroniku niti „povijesnu biografiju“ nego jednostavno iščitavati njegov život u svjetlu Božje vjernosti Njegovim obećanjima: tako će postati vidljivom Davidova ljudska nevjernost i slabosti koje nisu prešućene (kao u „svetoj biografiji“ Abrahama i Mojsija). DtrH je prije svega prorok-teolog i za njega pisati povijest znači ispitati u njoj posljednje razloge onoga što se dogodilo (poglavito egzila), između redaka natuknuti koje su recentne posljedice pojedinih odluka iz prošlosti (npr. ustanova monarhije) te nagovijestiti perspektivu budućnosti (mesijanska nada).

Bitni momenti njegovog curriculum-a:

Centralni moment njegovog hoda vjere jest izražen u 2Sam 7,1-17: Bog se svečano obvezuje utvrditi njegovo prijestolje tj. dinastiju zauvijek (r. 13). Time se zaokružuje njegov prethodni hod kao onog koji je *izabran i blagoslovljen*. Izabran po volji Božjeg srca i postavljen vođom Njegovog naroda (1Sam 13,14). Blagoslov na Davidu ga čini sposobnim za iskreno prijateljstvo s ljudima (1Sam 18,1-5) pa i prema progonitelju (1Sam 18,6-16; 2Sam 1,17-27). Njegovu kvalitetu primjećuje i narod i cijeni ga (1Sam 18,16; 2Sam 2,4). On se ispravno postavlja prema Bogu želeći mu sagraditi Hram nakon što mu je dodijelio grad u kojem će boraviti (2Sam 5-6). Bio je sposoban ostvariti potpunu vjernost (1Kr 11,4) za svega svog života (1Kr 15,5) u toj mjeri da je spreman napustiti tron samo da se ne bi opirao volji Božjoj (2Sam 15,25-26); uvijek hodi u istini, pravdi i iskrenosti srca (1Kr 3,6; 9,4) i nijedan ga njegov nasljednik nije u tom nadvisio. Štoviše, postao je ideal i kriterij za prosudbu svakog od njih (1Kr 15,3; 2Kr 18,3; 2Ljet 28,1).

Iako ga smatra čovjekom i kraljem koji se potpuno ostvario, biblijski pisac ne prešućuje njegovu ograničenost u pojedinim odlukama, vojničku okrutnost (2Sam 1,11-16) pa i osvetoljubivost (1Sam 25,12-14.21-22), političku snalažljivost koja ide do prevrtljivosti – udružuje se s Filistejcima (1Sam 27; 29; 2Sam 3-4). Sve je to ipak uklopljeno u Božji plan s njim, a kojeg on prihvaća i daje se od Boga voditi unatoč svojim ograničenjima (usp. 1Sam 23,1-14-2Sam

5,17-25). Nakon primljenih obećanja, Davida vidimo u 2Sam 11-12 kao grešnika na kojeg padaju poput prokletstva posljedice njegovog grijeha. To će se dogoditi u njegovu zenitu kao kralja i čovjeka. S te visine on pada popuštajući snazi svojih želja, poradi kojih nelegalno uzima Bat-Šebu nakon samo jednog pogleda i s njom čini preljub (2Sam 11,1-4). Kao što je Adam nakon prvog grijeha htio sakriti svoj grijeh svaljujući ga na druge (Post 3,9-13), tako i David da bi sačuvalao obraz prvo namješta podvalu drugom – Uriji Hetitu (2Sam 11,6-9), a kada to ne uspijeva onda plete spletku (2Sam 11,10-13) koja završava ubojstvom (2Sam 14-25) tako da na prvi pogled Urija slučajno pogiba u borbi protiv Amonaca. David postaje preljubnik, ubojica i lažov. (Urija, iako stranac-Hetit, bio je pošten pa čak ni svojoj kući nije htio ići jer mu savjest nije dopuštala (2Sam 11,9.11.13) i kao tuđinac umire za Izrael i Božji plan, a David ostajući u svom dvoru čini preljub s njegovom ženom i njega šalje u smrt). Tko će objaviti istinu o svemu tome?

Pojavljuje se prorok Natan (2Sam 12) i pomoću prispodobe o siromahu i njegovoj ovcu raskrinkava kralja. I ovdje, kao i u Post 3 Božja riječ osvjetljava čovjeku njegov grijeh, jer ako u sebi uguši Božji glas, onda je sklon svoj grijeh zamaskirati i sakriti. Samo Božja riječ ga ispravno osvjetljava, ali s poštovanjem prema grešniku tako da se ne doživljava zauvijek osuđenim i odbačenim Boga. Natanova riječ najprije Davidu posvješćuje dobra kojima ga je Bog obdario i tako stvara ozračje ljubavi koje je preduvjet za prihvaćanje istine. Tek potom osvjetljava istinu u cijelosti – grijeh (2Sam 12,7-9), da bi potom iznio posljedice grijeha (2Sam 12,10-11). Pošto je jedan od principa DtrH teologije *retribucija* (Bog dobro nagrađuje a zlo kažnjava), dio nevolja i tragedija koje su potom snašle davidovsku dinastiju shvaćani su kao kazna za ove Davidove grijehe (2Sam 11). Čovjek razgrađuje ono što Bog strpljivo i s ljubavlju gradi. Kaznom su stoga shvaćene smrt Bat-Šebinog djeteta (2Sam 12,14-15), incest Amnona sa Tamarom i osvetno bratoubojstvo Abšaloma (2Sam 13) te njegov pokušaj svrgnuti oca s vlasti (2Sam 15-19).

David je potom prikazan kao čovjek pokajanja: predaje se u ruke Božje i daje da u On u njemu stvori novo srce (2Sam 24; Ps 51). Bio je velik u svemu pa i u priznanju svoga grijeha, u prihvaćanju njegovih posljedica te ponizno traži oprostjenje od Boga. Upravo ovdje jest dubina njegove vjere i moralna veličina – ne bježati u strahu niti tražiti isprike (kao Adam i Eva), ne umanjivati njegovu težinu (kao Kajin), ne ga negirati kao Šaul (1Sam 15,10-35). Nakon priznanja on se hrabro izručuje milosrđu Božjem (2Sam 15,25-26; 24,14). Stoga je model svetosti jer zna integrirati svoju ljudskost, pa i njezinu najslabiju stranu ranjenu grijehom, u Božji projekt kojeg ima s njim. Biblijski pojam svetosti ne znači nikada ne sagriješiti, jer *tko kaže da nema grijeha lažac je* (1Iv 1,8-10), nego tražiti i živjeti oprostjenje te se nanovo uključiti u plan kojeg Bog ima s njim i željeti ga ostvariti. To znači na neki način odustati od samog sebe i primiti *novo srce-novog sebe* od Boga; tako je i David postajao *novi adam*. Biblijska svetost stoga nije prvotno život ispunjen uzvišenim, savršenim etičkim akcijama nego je

Božji dar čovjeku koji mu se uvijek, pa i nakon grijeha, predaje u ruke da bi ga On uvijek iznova oblikovao – da bi život bio trajno Stvaranje a Bog neka se prslavlja kao Stvoritelj! Jer svet može biti samo onaj život kojeg primamo od Boga, a ne svetost koju smo sami isplanirali i potom više-manje nesavršeno ostvarili. Prije negoli bilo kakva akcija, sam čovjek treba biti ostvarenje Sveca Izraelova ako se preda u Njegove ruke. Jer, za Deuteronomij, na čijoj se teologiji inspirira DtrH, svetost Božjeg naroda ovisi o tome hoće li prihvatiti *biti narod svet za Gospodina* (Pnz 7,6; 14,2.21; 26,19; 28,9).